



## Reflexions per a la postpandèmia a Ca Revolta

### **PENSANT LA RECONSTRUCCIÓ II**

#### **El mercat, l'estat i la societat**

**Per Paco Torres, sociòleg, Universitat de València, membre de Ca Revolta**

En les últimes quatre dècades, el neoliberalisme ha estructurat la nostra societat, el nostre pensament i la nostra vida quotidiana. El paradigma neoliberal es pot sintetitzar en tres idees: l'Estat és el problema, el mercat la solució; "no existeix la societat, només els individus" (M. Thatcher); la meritocràcia constitueix la forma més justa i adequada de distribució de les recompenses socials. Després de la revolució conservadora de primers dels anys 80, una socialdemocràcia desnortada va abraçar a mitjan 90, amb Clinton i Blair a un costat i un altre de l'Atlàntic, el nou paradigma a penes suavitzat. Un gran sociòleg, A. Giddens ho va sancionar en el seu llibre *Més enllà de l'esquerra i la dreta*.

#### **El mercat i l'estat**

D'acord amb el neoliberalisme el mercat i la competència, no la desprestigiada burocràcia estatal, són la manera més eficaç de respondre a les demandes de la societat. La solució a les necessitats socials, com l'habitatge, la sanitat i l'educació entre altres, passa per crear mercats. En la crisi de 2008 ja vam tenir algunes proves de les conseqüències d'aquesta mercantilització, com els augments abusius de lloguer i els desnonaments d'habitatge social prèviament venut a fons financers per l'Ajuntament de Madrid. En la crisi actual, l'especulació amb el material sanitari ha impedit als governs respondre amb celeritat a situacions dramàtiques i grans companyies han fet avantatjosos negocis amb la vida i mort de les persones afectades i el personal sanitari.

En contra del pensament de certa esquerra, el neoliberalisme no s'oposa a l'Estat; les relacions són més complexes, com mostra Harvey en la seua *Breu història del neoliberalisme*. El neoliberalisme va reduir l'Estat social, idealment als mínims per a garantir una certa pau i cohesió social, en diferent grau segons els països, la resistència oposada i la necessària legitimació. En contrast, el neoliberalisme va augmentar la faceta autoritària i repressiva de l'Estat per a contenir la resistència popular als seus plans, els problemes generats per la dissolució de vincles socials i la degradació de les condicions de vida en amplis sectors populars i com a manera de generar beneficis (per exemple, amb el lobby de la indústria armamentística, sota la presidència de Reagan i posteriors).

A més, el neoliberalisme necessitava i necessita a l'Estat per a establir les condicions adequades per a l'extensió del mercat a àmbits cada vegada més amplis de la vida social i garantir la seua rendibilitat, fins i tot en períodes de crisi. Van ser les mesures adoptades pels Estats, mitjançant els acords de lliure comerç i les successives reformes laborals regressives, les que van fer possible l'actual globalització neoliberal, com subratlla Sassen en la seua *Sociologia de la globalització*. Van ser les Comunitats Autònomes de Madrid i València, amb la complicitat del Govern central, les que van promulgar les lleis, mesures i ajudes, que van privatitzar una part dels hospitals públics, amb l'anomenat "model Alzira". En la crisi de 2008, els governs van salvar la banca de la bombolla especulativa financera que ella mateixa havia provocat, sense que aquests fons públics revertissen en la creació d'una banca pública.

### **La societat, l'individu i el mèrit**

L'individualisme neoliberal es nodreix de diverses fonts. Amb l'excepció de la família, el neoliberalisme considera problemàtics els vincles socials no fonamentats en el mercat. La solidaritat entre els treballadors i treballadores, basada en la consciència col·lectiva del treball com a vincle social i de ciutadania, les relacions d'ajuda mútua i de veïnatge, els vincles comunitaris i altres formes de solidaritat, presentaven tres tipus de problemes. Aquests vincles socials, particularment la solidaritat de classe, eren un perill per a la competitivitat. Aquestes parcel·les de la vida social, en la mesura en què es regeixen per altres lògiques diferents a les del mercat, redueixen els àmbits de relacions capitalistes o susceptibles de convertir-se en tals, limitant les fonts de benefici. En tercer lloc, aquests vincles i lògiques desestimulen l'esforç individual per a aconseguir recursos i béns en el mercat, atès que els poden proporcionar sense recórrer a ell. Caldria establir, a més de la família, l'excepció del voluntariat que havia de pal·liar la retirada de l'Estat social, encara que aquest fenomen ha tingut altres facetes més positives.

La pandèmia ha vingut a esquinçar els vel·ls de l'individualisme. El nostre benestar individual, la nostra salut i la nostra vida, depenen del benestar de la societat. L'actitud heroica del personal sanitari i de serveis essencials, "les classes

cuidadores” en sentit ampli, no s'ha basat en el seu contracte o en el seu sou, més aviat precaris, sinó en les seues conviccions de deure professional, ciutadà i ètic. Els problemes del confinament, particularment per als sectors més vulnerables, s'han pal·liat per la solidaritat veïnal, d'associacions, de voluntaris i voluntàries, i el suport mutu material i psicosocial que proporcionen. Tancats, ens hem reconegut —de nou— com a societat.

L'individualisme neoliberal es legitima en la meritocràcia, considerada la forma més justa i adequada de distribució de la riquesa, el poder i el reconeixement social. No obstant això, la meritocràcia té tres problemes. La proclamada igualtat d'oportunitats no és real. No sols perquè els mecanismes de l'Estat social han disminuït —beques, prestacions, ajudes—, sinó perquè classe i entorn social familiar continuen sent decisius per als assoliments individuals, com mostra la Sociologia de l'educació. A més, aquesta ideologia meritocràtica oculta que els assoliments no sols depenen de l'esforç propi sinó d'un conjunt de recursos que són col·lectius, des d'Universitats fins a xarxes de transport. Finalment, però no menys rellevant, com destaca Sandel en *Justicia*, la meritocràcia genera actituds ètiques reprovables. Si entenem que el nostre triomf es deu als nostres mèrits podem estar temptats a menysprear el treball, la vàlua personal i, en el límit, la dignitat, dels qui no tenen les credencials meritocràtiques exigides (títols, idiomes i capital cultural) que, a més, estan esbiaixades per classe, gènere i ètnia-origen migrant. Amb la globalització neoliberal, no sols s'ha donat *La secessió dels rics*, com destaquen en el seu llibre Ariño i Romero, sinó també la separació de les capes meritocràtiques. No es tracta de menysprear el talent, l'esforç i l'ètica professional, sinó de ser conscients de la seua perversió neoliberal. Ara aplaudim a cuidadors i cuidadores, però canviarà la nostra mirada social?

### **Més Estat sí, però un altre Estat**

Aquesta crisi reforçarà el paper de l'Estat en diversos plans. És d'esperar que es reforce l'Estat social blindant la sanitat pública, repensant serveis actualment mercantilitzats, com les residències de majors, o consolidant la xarxa de protecció social que s'està desplegant. Igualment, per citar un altre aspecte, haurà de ser l'Estat el que, amb unes fórmules o unes altres, haurà de garantir indústries com la sanitària i la farmacèutica que s'han mostrat estratègiques i no poden dependre d'una producció a nivell mundial articulada en cadenes de valor transnacionals controlades per multinacionals. O el necessari suport i foment de la investigació bàsica.

Anem, sembla, a un Estat més intervencionista i hem de plantejar-nos: quin tipus d'Estat? No em referisc, ací, a l'organització de l'Estat espanyol, federal al meu entendre, sinó a la mena de relacions entre l'Estat i la societat civil en els seus diferents nivells.

No es tracta de tornar a una gran administració, burocratitzada, segmentada per criteris organitzatius, i que dirigeix la vida de les i els ciutadans reduïts a súbdits. Menys encara a una deriva autoritària, que ja ve des de lluny, que considera la policia, la llei Mordassa i el control repressiu, com la manera de resoldre els problemes socials. Necessitem més administració, però d'una altra manera. Ens endinsem en territori inexplorat, però en l'àmbit social disposem de valuoses pistes. Un funcionament de les Administracions més àgil, més operatiu i amb formes de treball més integrades, sense incomprendibles segmentacions que responen a l'organització burocràtica i no a la realitat de la vida. Ací el nivell bàsic de l'Administració han de ser els Ajuntaments.

Una Administració que no recela de la societat civil o que pretén utilitzar-la per a cobrir les seues manques. Que reconeix, fomenta i es recolza, en el teixit social i les seues potencialitats de forma pegada al terreny. Un exemple: la concessió de la Comunitat de Madrid a Telepizza i altres cadenes de menjar ràpid del menú per a menors en risc d'exclusió ha sigut molt criticada, justament, per la mala nutrició que suposa. No hauria sigut millor contractar aquests menús amb bars i restaurants populars dels barris afectats? Això ajudaria a mantenir alguns xicotets negocis, podria encoratjar les xarxes de solidaritat veïnal per a la seua distribució i contribuir a retornar la confiança en els seus propis recursos i en la seua dignitat a entorns molt precaris i maltractats.

Necessitem menys dirigisme i més desenvolupament social participatiu. S'agreujaran les desigualtats socials i més persones, famílies i barris, consolidaran una situació de precarietat extrema. La necessària resposta institucional no pot cobrir-ho tot; només la seua combinació amb un desenvolupament social comunitari pot fer-li front, en la tradició del Treball Social animada per Marco Marchioni i altres. Treballar amb la base social i en el context local, secundant-se en i desenvolupant les experiències participatives existents, incorporant als equips educatius, sanitaris i de serveis socials, cuidant-los i reforçant els seus recursos, i donada la nostra realitat des d'una perspectiva intergeneracional i intercultural. Si volem fer realitat el lema "que ningú es quede enrere", necessitem processos de desenvolupament local comunitari ajustats a la configuració social de cada lloc.

València, 22 d'abril de 2020